

*Ángel Alcalde, War Veterans
and Fascism in Interwar Europe,
Cambridge University Press,
Cambridge 2019, 314 strani.*

V zgodovino pisju se je že dolgo tega uveljavila teza o prelomni naravi prve svetovne vojne kot temeljne cezure evropske novejšje zgodovine. Prva svetovna vojna je namreč predstavljala uvod v t. i. kratko 20. stoletje (Eric Hobsbawm), razvoja katerega ne moremo razumeti brez upoštevanja globokih kulturno-družbenih sprememb, ki jih je povzročila ali vsaj pospešila prav prva svetovna vojna. Med bistvene novosti povojnega časa sodi vzpon povsem nove politične ideologije fašizma, ki je odločilno zaznamovala čas do konca druge svetovne vojne. Kot ugotavljajo najpomembnejši proučevalci tega zgodovinskega fenomena, pojava in vzpona fašizma ne moremo ustrezno razumeti brez upoštevanja posledic vojne. Sem sodijo npr. razpad (nekaterih) starih evropskih imperijev, rahljanje tradicionalnih družbenih vezi v povezavi z revolucionarnim vrenjem, ki je nastalo kot odmev oktobrske revolucije v Rusiji, in splošna kulturna kriza. Kot pomemben dejavnik za vzpon fašizma pa številni zgodovinarji izpostavljajo tudi (okrepljen) vstop vojnih veteranov kot posebne družbene skupine na polje političnega delovanja, saj naj bi prav nekdanji vojaki predstavljali odločilni

socialni dejavnik vzpenjajočih se fašističnih gibanj oz. strank. Čeprav je povezava med vojnimi veterani in fašizmom na prvi pogled očitna (tako Mussolini kot Hitler sta bila npr. vojna veterana, veterani so sestavljali velik del prvih fašističnih skvader v Italiji itd.), pa globinske študije o tej tematiki, ki bi presegale nacionalne okvire, doslej niso bile ravno pogoste. To praznino zapolnjuje delo španskega zgodovinarja Ángela Alcaldeja *War Veterans and Fascism in Interwar Europe*, ki povezavo med fašizmom in vojnimi veterani raziskuje skladno s sodobnimi metodološkimi pristopi, predvsem s stališča kulturne in transnacionalne zgodovine.

Na področju raziskav povezav med vojnimi veterani in fašizmom je še vedno zelo vplivna teza ameriškega zgodovinarja Georgea Mosseja, ki je razvil koncept »politične brutalizacije«. Slednja naj bi koreninila v dotlej neprecedenčni izkušnji industrializiranega nasilja, ki so mu bili izpostavljeni milijoni vojakov v strelskih jarkih. To naj bi posledično vodilo do trivializacije in estetizacije nasilja, ki sta predstavljali temeljni prvini fašistične ideologije in politične prakse. Sledeč tej tezi, so torej prav vojni veterani odigrali bistveno vlogo pri vzponu fašizma. A kot že uvodoma izpostavlja Alcalde, je bil odnos med fašizmom in vojnimi veterani kompleksen. Čeprav teza o »brutalizaciji« morda predstavlja uporabno analitično orodje, pa z njo ne moremo celovito razložiti odnosa med fašizmom in vojnimi veterani, saj ne zajema vse kompleksnosti situacije. Francoski vojni veterani so tako npr. večinsko zagovarjali pacifizem, pa tudi v Nemčiji in Italiji veterani niso predstavljali enovite celote. To pomeni, da mora zgodovinska analiza na tem področju upoštevati različne kulturne kontekste. Politične opredelitve vojnih veteranov niso bile primarno determinirane z vojno izkušnjo, temveč so se pretežno oblikovale pod vplivom prevladujočih diskurzov oz. kulturnih vrednot v njihovih domačih okoljih. Povezava med vojnimi veterani in

fašizmom posledično ni bila nekaj inherentnega, temveč (kulturno) ustvarjenega. To velja tako za sam (kulturni) konstrukt vojnega veterana kot fašista oz. fašističnega simpatizerja kot tudi za konkretne politične opredelitve in delovanje nekdanjih vojakov, saj sta se obe ravni neločljivo prepletali. Iz tega razloga je za razumevanje političnih opredelitev vojnih veteranov bistvena kulturnozgodovinska analiza povojnih razmer v posameznih državah. Obenem pa je slednje treba umestiti tudi v transnacionalni kontekst, saj je med evropskimi državami oz. različnimi kulturnimi okolji prihajalo do intenzivnih (kulturnih) transferjev. Slednje so potekale tako po medijih kot tudi po različnih transnacionalnih omrežjih. Kulturno-politične razmere v nekaterih državah so tako močno zaznamovale razmere v drugih in obratno.

Upoštevajoč ta pravkar skicirani metodološki pristop, Alcaldejeva trodelna študija kronološko sledi razvoju odnosa med fašizmom in vojnimi veterani od konca prve svetovne vojne do začetka druge. V prvem sklopu se avtor posveča predvsem razmeram v Italiji do leta 1922, saj se je prav do vzpona fašističnega gibanja na oblast oblikovala prevladujoča predstava o inherentni povezanosti med fašizmom in vojnimi veterani. Kot trdi Alcalde, je omenjena predstava temeljila predvsem na uspešni simbolni apropiaciji podobe veterana s strani vzpenjajočega se fašizma. To je bilo mogoče zaradi specifičnih kriznih razmer v povojni Italiji, kjer vladajočim elitam po eni strani ni uspelo uresničiti socialnih in teritorialnih obljub, s katerimi so legitimirale odločitev za vstop v vojno ter upravičevale številne žrtve, po drugi pa jim tudi ni uspelo oblikovati skupnega spominskega okvira, ki bi množice nekdanjih vojakov navezal na liberalnodemokratsko tradicijo. Posledično so se na obeh polih okrepili politični ekstremi, pri čemer pa je fašistom mnogo bolj kot socialistični levici, ki je poudarjala svoje nasprotovanje vojni in nujnost (internacio-

nalne) revolucije po ruskem zgledu, uspelo nagovoriti številne veterane, predvsem nekdanje pripadnike jurišnih enot, t. i. arditov. A pri tem je treba upoštevati, da tudi fašistom ni uspelo na svojo stran pridobiti vseh veteranov, ki so predstavljali širok diapazon političnih prepričanj, temveč je bil njihov največji uspeh na kulturnem področju, kjer jim je uspelo lik vojnega veterana neločljivo povezati s svojo lastno ideologijo. Na ta način se je vzpostavila prevladujoča podoba vojnega veterana kot protisocialistično usmerjenega fašističnega skvadrista, čeprav so slednji predstavljali le manjši del nekdanjih vojakov. Omenjena simbolna podoba se je iz Italije hitro razširila tudi v večino preostalih evropskih držav, kjer je odigrala pomembno vlogo pri razvoju drugih fašističnih gibanj.

Odnos med fašizmom in amorfnó množico vojnih veteranov v Italiji je bil dejansko mnogo kompleksnejši, kar avtor dokazuje v drugem vsebinskem sklopu, v katerem obravnava odnos med Mussolinijevim režimom in italijanskimi veterani do konca dvajsetih let. Čeprav se je Mussolinijeva vlada od samega začetka samopredstavljala in legitimirala kot vlada, utemeljena na vojni izkušnji, ki zna v nasprotju s prejšnjimi vladami ceniti vojne veterane in njihov prispevek k prenovljeni Italiji, pa je bil odnos med vlado in veteranskimi združenji mnogo manj idiličen. Napetosti med fašistično stranko in osrednjim veteranskim združenjem ANC (*Associazione Nazionale Combattenti*) so izbruhnile na dan v času t. i. Matteotijeve krize, tj. po umoru socialističnega poslanca Giacoma Matteotija 10. junija 1924. Osrednji odbor združenja je tedaj na kongresu v Assisiju, ki je potekal konec julija 1924, sprejel izjavo, v kateri je poudaril avtonomnost veteranske organizacije in implicitno odrekel podporo vladi. Sledila je obsežna kampanja, v kateri je fašistom preko napadov v tisku, organiziranja konkurenčne veteranske organizacije, fizičnih napadov na protifašistične veterane in odstavitve prejšnjega vodstva ANC uspelo kooptirati

oz. dokončno »fašizirati« osrednjo veteransko organizacijo. Skladno s tem razvojem je potekalo tudi širjenje podobe o tesni povezanosti med fašisti in vojnimi veterani v druge evropske države, kjer so se znotraj veteranskih organizacij (tudi znotraj mednarodne organizacije FIDAC – *Fédération interalliée des anciens combattants*) krepile fašistične ideje oz. simpatije do Mussolinijevega političnega sistema.

Na tej podlagi se avtor v zadnjem sklopu končno posveti še nadaljnjemu razvoju simbolne podobe fašističnega veterana v tridesetih letih. Kot ugotavlja, je na tem področju prišlo do pomembnih sprememb, saj je prišlo do spajanja začetne podobe veterana kot fašističnega nacionalističnega protisocialističnega revolucionarja s konservativnejšo idejo zvestega in ubogljivega vojaka. Rezultat tega spajanja je bil nov amalgam fašističnega veterana kot popolnoma vdanega služabnika fašistične nacionalne revolucije, ki ga zaznamujeta predvsem vdanost in poslušnost domovini in njenemu vodji. Na mednarodnem prizorišču je trideseta leta zaznamoval predvsem vzpon nemškega nacionalsocializma; dogajanje v letih pred tem je spremljalo intenzivno prevzemanje italijanskih zgledov in idej, predvsem znotraj veteranske organizacije Stahlhelm, ki je odigrala tudi pomembno vlogo pri Hitlerjevem vzponu na oblast. Po vzponu nacistov na oblast je prišlo do podobne apropiacije simbolne podobe veterana in nadzora nad veteranskimi združenji, čeprav ideja o prenoviteljski vlogi vojnih veteranov v začetku ni predstavljala osrednjega elementa nacistične ideologije.

Kot posebno odliko študije Ángela Alcaldeja lahko poleg prepričljivega metodološkega pristopa izpostavim tudi obsežno uporabo primarnih virov, predvsem sočasne veteranske publicistike. Skorajda odveč je poudarjati, da je avtor temeljito analiziral tudi obstoječo sekundarno literaturo o tej tematiki. Rezultat tega je izjemno prepričljiva študija, ki že predstavlja eno referenčnih del na tem raziskovalnem področju. Zaradi

inovativnega metodološkega pristopa pa je zanimiva tudi za slovensko zgodovino pisje, in sicer ne zgolj za tiste zgodovinarje, ki se ukvarjajo s proučevanjem italijanskega fašizma, temveč tudi za raziskovalce obdobja med obema svetovnima vojnama. Alcaldejevo delo lahko v našem prostoru namreč predstavlja pomemben metodološki impulz za proučevanje vojnih veterani in njihovih političnih opredelitev na slovenskem ozemlju, sledeč principom kulturne in transnacionalne zgodovine. To pa je tematika, ki je slovensko zgodovino pisje doslej še ni podrobneje obravnavalo.

dr. Matic Batič